

UOT 002.2 (091)**ÜZEYİR HACIBƏYLİ “AZƏRBAYCAN” QƏZETİNDƏ****A.ƏZİMOVA****Bakı Dövlət Universiteti
aygunezimova@bsu.edu.az**

Məqalədə Üzeyir Hacıbəylinin Azərbaycanın siyasi şüurunun formalaşmasında, istiqlal düşüncəsinin möhkəmlənməsində böyük rol oynayan “Azərbaycan” qəzetindəki (1918-1920) redaktorluq və jurnalistlik fəaliyyətinə nəzər salınır, çətinlikləri özündə əks etdirən felyetonlarını, publisistik məqalələri təhlil edilir.

Göstərilir ki, o, yazılarında demokratik ideyaları təbliğ etmiş, Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi möhkəmlənməsinə çalışmış, azadlıq ideyalarını yaymaqla qəzetin ideya istiqamətini müəyyənləşdirilməsində böyük rol oynamışdır.

Açar sözlər: Üzeyir Hacıbəyli, “Azərbaycan” qəzeti, Azərbaycan, AXC, parlament, demokratiya, Qarabağ, erməni

Hər bir dövrün jurnalistikası, mətbuat səhifələrində yer alan publisistik yazılar dövrün salnaməsi olmaqla nəinki mətbuat tarixində, eləcə də Azərbaycan tarixində böyük rol oynayır. Üzeyir Hacıbəylinin Azərbaycanın siyasi şüurunun formalaşmasında, istiqlal düşüncəsinin möhkəmlənməsində böyük rol oynayan “Azərbaycan” qəzetindəki (1918-1920) redaktorluq və jurnalistlik fəaliyyətini yaradıcılığının şah zirvəsi, həmçinin Azərbaycan mətbuat tarixinin mühüm bir mərhələsi hesab etmək olar. Azərbaycan tarixinin ən şərəfli dövrü olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti illərində Üzeyir Hacıbəyli gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzeti olan “Azərbaycan”da bir müddət ilk parlament müxbiri, 1919-cu il 89-cu sayından 4 iyul tarixli 216-cı saya qədər müvəqqəti redaktor, 1 sentyabr 265-ci saydan 31 dekabr 1919-cu il tarixli 358-ci saya və 1 yanvardan 28 aprel 1920-ci il tarixli 85-ci saya qədər redaktor kimi çalışmışdır.

AXC mətbuatını, eləcə də bu dövrün mətbuat orqanları sırasında “Azərbaycan” qəzeti haqqında tarixi, elmi həqiqəti şüurlu və planlı şəkildə yasaqda saxlayan sovetin yetmiş illik hakim məfkurəvi ehkamı arxivlərdə, bağlı qapılar arxasında saxlamışdır. Cümhuriyyət qurucularından olan Ü.Hacıbəylinin bu dövr mətbu irsi də üzərinə qadağalar qoyulmuş dəyərlər sırasında tədqiqatlardan kənar qalmışdır. Tədqiqatçı Aslan Kənan Ü. Hacıbəylinin “Azərbaycan” qəzetindəki indiyədək çap olunmamış, bu günümüzlə səsleşən, AXC dövrünün

bütün uğurlarını və qarşılaşdığı çətinlikləri özündə əks etdirən publisistik 112 məqalə və felyetonunu, məktublarını toplayaraq “Bayrağımız sarsılmaz” adı altında nəşr etdirmişdir. Azərbaycan mətbuat tarixinin tədqiqatçısı Şirməmməd Hüseynov isə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk parlamanı – Məclisi-Məbusanın fəaliyyətinə dair dövrün salnaməsi olan “Azərbaycan” qəzetində dərc olunmuş hesabatlar və şərhlərdən bəhs edən üçcildlik kitabında [2; 3; 4] böyük ədibin qəzetdə çap olunmuş əlli beş publisistik yazısını oxuculara təqdim etmişdir.

Üzeyir bəy “Azərbaycan” qəzetindəki məqalə və felyetonlarını “Hacıbəyli Üzeyir”, “Üzeyir”, “Ü. Hacıbəyli”, “Ü”, “H. Ü.”, “Ü. H.”, “Ü.H-li”, “Çİ”, “Ü. Əbdül”, “Filankəs” adı altında dərc etdirərək yazılarında demokratik ideyaları təbliğ etmiş, Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi möhkəmlənməsinə çalışmış, azadlıq ideyalarını yaymaqla qəzetin ideya istiqamətinin müəyyənləşdirilməsində böyük rol oynamışdır. Onun “Mühüm məsələlər” (1, 1 dekabr 1918, N53), “Partiyalarımıza” [1, 3 dekabr 1918, N55], “Azərbaycan Parlamanı” [1, 5 dekabr 1918, N56], “Tarixi günümüz” [1, 7 dekabr 1918, N58], “Təəssürat” (silsilə yazılar) [1, 9 dekabr, 13 dekabr, 16 dekabr 1918 və s.], “Andronikin məsələsi” [1, 15 dekabr 1918, N65], “Vəzifəmiz nədir” [1, 24 dekabr 1918, N72], “Bir iltimas münasibətilə” [1, 3 yanvar 1919, N78], “Ehtiyat lazımdır” [1, 15 yanvar 1919, N88] və s. bu qəbildən olan yazıları yeni qurulmuş Azərbaycan dövlətinin qarşısında duran əsas problemlərin həllinə həsr edilmişdir.

Bu yazılarda biz onu vətənpərvər, istiqlal aşığı, azərbaycançılıq ideologiyası ilə yoğrulmuş bir publisist kimi görürük. İllərlə arzuladığı bir amala çatan ədibin 1918-ci ilin dekabrın 7-də Azərbaycan Parlamentinin açılışı münasibəti ilə yazdığı “Təəssürat” silsilə məqalələrini oxuyan hər kəs bunun şahidi ola bilər: “Parlamanımız açıldı, gördük. Fətəli xan doğru dedi ki, yatsa idik də yuxumuza girməzdi...”

Parlaman imarətinin içində zinyət cümləsindən calibi-diqqət olan şey qiymətli xalılar degil idi, bəlkə fiatı ucuz, lakin mahiyyəni-milliyə və siyasiyyəsi dedikcə baha olan üç rəngli milli bayraqlarımız idi.

Məhəmməd Əmin nitqi-iftitahisində bu üç rəngin: “Türkləşmək, islamlaşmaq və müasirləşmək amalı əlamətindən ibarət olduğuna işarə ilə bu bayraq endirilməz!” - dedikdə bütün məclis ayağa qalxıb əl çala-çala bayraqları salamlarkən təəssürati-fövqəladədən başımın tükləri biz-biz durdu”. Daha sonra Milli Şura rəisi M.Ə.Rəsulzadənin üzbəüz qapıdan girişini təsvir edir və siyasi lider kimi onun maraqlı portretini yaradır: “Padşahlı məmləkətlərdə məclisi-məbusanı padşah açar, amma Azərbaycan Cümhuriyyətinin Məclisi-Məbusanını bir nəfər vətən övladı açdı” [1, 9 dekabr 1918, N60].

100 il keçməsinə baxmayaraq bu gün də Parlamentin açılışından verilən bu reportajı oxuyan hər kəs müstəqil və azad vətəninə bütün varlığı ilə sevnən bir vətəndaşın, bu yolda hər fədakarlığa hazır olan insanın səmimi duyğularının və milli qürurunun şahidi olur.

Parlamentin aşılması ilə bağlı digər yazısı “Tarixi günümüz” [1, 7 dekabr

1918, N58] Azərbaycan dövlətçiliyinin tarixi baxımından əhəmiyyət kəsb edir. Yüz, yüz əlli il bundan əvvəl müxtəlif xanlıqlardan ibarət olan Azərbaycan torpağının rus əsarətindən xilas olub təkmill bir hökumət şəklinə girməsini alqışlayan ədib yazır: "...bu torpaq üzərində qurulmuş olan saxta və əməli hüdudları silinib-süpürülüb müttəhid və vəsi bir ərazi şəklinə girdi və bu gün xilas olub da iki milyon mütəcaviz nüfusilə Azərbaycan Cümhuriyyəti namini daşımağa kəsbi-ləyaqət etdi...Azərbaycan Cümhuriyyətinin Milli Parlamanı, Milli Məclisi açılmaqla təşkilat və tərtibatı-siyasiyəsi artıq itmamə yetir".

Ü.Hacıbəyli "Azərbaycan Parlamanı" [1, 5 dekabr 1918, N 55] məqaləsində qeyri müsəlman cəmiyyətlərin - xarici və daxili düşmənlərin yeni qurulmuş hökumət əleyhinə apardıqları təxribata qarşı çıxaraq onların Azərbaycan türklərinin azad və firavan yaşamalarına qarşı olan məkrli niyyətlərini açıb göstərir. Dünənə qədər əsir və qul olan bir milləti bu gün azad və sərbəst görmək istəməyənlərə, lal edilib hüquqları alınmış bir millətin açılıb söz söyləməsini, bir əsrdən artıq məhkum qalan bir millətin bu gün hakim degil, yalnız müstəqil və azad olmasını qəbul etməyənlərə milli mücahid qətiyyətilə cavab verir: "...bunu dürüst bilməlidirlər ki, biz Azərbaycan türkləri zor ilə də olsa, güc ilə də, əsarət zəncirini təkrar boynumuza salmaq istəməyəcəyik...milli parlamanımızı, milli şuramızı açaq...kəməli-ciddiyyət ilə işə başlayaq".

Üzeyir bəy uzun illərin əsarətindən xilas olan bir xalqı izləyən daxili və xarici təhlükələri görür, məqalələrində Azərbaycan istiqlalına qarşı hazırlanan sui-qəsdlərə qarşı xalqı ayıq, daha doğrusu "dördgöz" olmağa çağırır. "Dördgöz olmalıyıq" [1, 25 aprel 1919, N166] məqaləsində yazır: "İçimizdə olan düşmənlərin təhlükəsi xaricdə görünən düşmənlərindən daha zərərlidir. Xaricdə duranı görürük, lakin içimizdəkiləri hər dəfə görmək mümkün olmuyor. Bunlar əlaltı işlər görürlər və bizə qarşı qəflətən hücumlar və şəbxunlar hazırlıyorlar...keşmiş işlərdə ləkəli olanları və söz və əməllərilə şübhəli görünənləri məmləkətimiz daxilinə buraxmamalıdır, səhvən buraxılmışlar varsa, ərd və ixrac etməlidir...

Xülasə, istiqlalımızı müdafiə və mühafizə yolunda dördgöz olub da xarici düşmənlərimizi dəf üçün hər bir tədbirə bilatərəddüd təvəssül etməlidir".

Bu gün də sapandı özümüzədən olan "balta"ları, bu torpağın üzərində gəzib xəyanət edən xainləri, maddi nemətlərimizlə yaşayıb üzümüzə ağ olan nankorları görəndə Üzeyir Hacıbəylinin hələ də aktuallığını itirməyən bu tövsiyyəsinin vacibliyini və ciddiyyətini bir daha təsdiqləyirsən.

Ü.Hacıbəyli "Bir yaş" [1, 28 may 1919] məqaləsində isə minlərcə xanımanları xaraba qoyulan bir dövlətin - çaylarca axıdılan qanlar hesabına qurduğu Azərbaycan Türk dövlətinin bir yaşının tamam olması və ikinci yaşa qədəm qoyması gününü qürurla, istiqlal sevgisi ilə qələmə alır: "Bu gün istiqlalını elan etmiş olduğumuz və istiqlalı qazanmaq yolunda Növzad dövlətmizin təvəllüdü, ana bətnindən doğulması - çətinliklə əmələ gəldi. Ana vətən balasını doğarkən özünü qurban edəcək dərəcəsinə gəlmişdi... Azərbaycan torpağı bir xarabazara, bir viranəyə dönəcək idi. Onun, o madəri- mehribanın nazik sinəsi,

zərif bədəni üzərində gəzən qaba ayaqlar, həm anası bətnindən balasını çəkmələrinin təpikləri altında tapdalamaq, əzmək və xurd-xaş etməklə anasını da, balasını da öldürmək istiyordular.

Lakin bu zəif sinə içində gizlənmiş olan eşq və məhəbbət o dərəcədə böyük bir qüvvəti haiz idi ki, zəif cism, qüvvətli ruh sayəsində düşmən zülmü qarşısında tab və taqətdən düşməyib yaşamaq və yaşatmaq iqtidarını qeyb etmədi. Ana Vətən doğdu... Və bu gün doğduğu övladının səneyi-dövriyyəsi münasibəti ilə bayram qurub və övladını mavi, al və yaşıl rəngli parçalarla bəzəyib nümayişkaranə bir surətdə bəyani-iftixar etməkdədir" [1, 28 may 1919].

Biryaşlı dövlətinin yaxın gələcəkdə türklüyün ümidgahı, islamlığın pənahı, mədəniyyət aləminin möhtərəm bir üzvü olacağına əmin olan Üzeyir bəy inamınla uzaqgörən bir publisist kimi xalqını bu yolda dəyanətli olmağa səsləyir: "...düşmən dəfində təcrübəsiz olduğuna, türklük və islamlığın məxsus fəzilətlərinə baxıb da əmin olunuz ki, bu hökumət və bu millət öz istiqlalını, öz azadlığını və öz təbəəsini şanlı bir surətdə hər bir düşməndən qorumağa qadirdir...Ölmək var ki, dönmək yoxdur." [1, 28 may 1919].

Bu məqalədə Üzeyir bəy ingilislərin Bakıya ilk gəlişi ilə onlarda yaranan təəssüratla sonrakı münasibətlərində fərqliliyi göstərməklə Qafqaz müsəlmanları haqqında yaradılan iftira və böhtanlara da münasibət bildirir: "İngilislər bizim içərimizə girərkən, özlərini vəhşi heyvan qarşısına çıxmış bir ovçu vəyyətinə saxlamaq ehtiyatına heç bir lüzum olmadığını bir-iki gündən sonra kəməli-təəccüb ilə anladılar...-bilməməzlik və ya düşmənlər təbliği nəticəsi olaraq xəta və yalnış olduğunu dərk etdilər". [1, 28 may 1919].

Üzeyir bəy zülm və əsarətdən xilas olmuş bir millətin bu gün azadlığa qovuşduqdan sonra öz mədəniyyətləri ilə digər millətləri heyran qoyacaqlarını qürur hissi ilə bildirir: "AL rəngi türklüğe, YAŞIL rəngi islamlığa və MAVİ rəngi də mədəniyyətə işarə olan bayrağımızın mənəyi-mənəviyyəsi də budur".

Ü.Hacıbəylinin AXC dövrü yazılarında dövrünün ən mühüm problemlərinin, o cümlədən suveren dövlət və müstəqillik, demokratiya, milli maarifçilik, azad söz və mətbuat, vicdan azadlığı, erməni məsələsi, Qarabağ problemi kimi məsələlərin diqqət mərkəzində saxlanması ilə birgə bu problemlərin çözülməsi ilə birgə məsələlərin dərin siyasi mahiyyəti ilə bağlı nəzəri fikirləri də maraq doğurur.

Ədibin "Nə istiyorlar" [1, 7 may 1919, N 174], "Siyasi imtahan" [1, 11 may 1919, N177, "Xatimə" [1, 15 may 1919, N181] "İçimizdəki denikinlər" [1, 10 iyun 1919, N200], "Qarabağ hadisəti" [1, 24 iyun 1919, N210], "Səddi-İsgəndər" [1, 26 iyun 1919, N212] və eləcə də tarixi həqiqətləri özündə əks etdirən yüzlərlə yazıları bu gün Azərbaycan haqqında yazılan böhtan və iftiralara, tarixi təhriflərə qarşı Azərbaycan ziyalılarının istinad etdikləri tutarlı cavablar və faktlardır.

Üzeyir bəy "Azərbaycan" qəzetində onu düşündürən əsas problemlərdən biri olan Qarabağ məsələsinə də toxunur, ermənilərin Azərbaycana qarşı təcavüzünün kökünün dərinliyini açıb göstərirdi. O, qəzetdə Qarabağ məsələsini

ermənilərin torpaq iddiası ilə bərabər, Azərbaycan hökumətinə itaətsizliyi kimi də qoyurdu. “Eyni müamələ gözləyirik” [1, 5 may 1919, N172] məqaləsində Azərbaycan hökumətinin mövqeyini əks etdirərək Qarabağ ermənilərinin hökumətə tabe olmamaq qəsdilə göstərməkdə olduqları inadın artıq həyasızlıq dərəcəsinə çatdığını qeyd edir. Məqalədə ingilis baş komandanı Bakı nümayəndəsi Şatelvortun Şuşa şəhərinə getməsi və Qarabağda yalnız Azərbaycan hökumətinin qanunlarının hökm sürəcəyi ilə bağlı erməniləri itaətə dəvət etməsi, buna baxmayaraq ermənilərin öz “müttəfiqlərinə” arxayın olub müqavimət göstərmələrini qeyd etməklə onların daima Qərbin köləsi, əllərində alət olmasını faktını vurğulayır: “Yevropaya ümidvardırlar”, ümidvar olmaqlarının əsasi-dəxi budur ki, müharibə əsasında müttəfiqlərə “kömək durub” düşmən qabağında “döş gərib qılınc vurubdurlar”, bunun əvəzində müttəfiqlərdən “ənam” gözlüyorlar!” İngilislərin timsalında havadarları açıq-aydın ittiham edən Üzeyir bəy göstərir ki, Azərbaycan hökuməti qəti addım atmalı, öz vəzifəsi müqabilində hər kəs ki, Qarabağda Azərbaycan hökumətinə qulaq asmadı, asi və xain hesab edilib layiqi olan cəzalara çətməlidir. Üzeyir bəyin bu problemin həllində tövsiyyə etdiyi bu qəti addım vaxtında atılmış olsaydı, yəqin ki, əsrin sonunda analoji şəkildə eyni dərdi yaşayan millətin bu gün qarşılaşdığı bu faciələr təkrar yaşanmazdı, doğma diyarı Şuşa və iyirmi faiz torpağı tapdaq altında qalmazdı.

“Naxçıvan və Qarabağ” [1, 25 may 1919, N187] məqaləsi də əlləri daima Amerikanın, ingilislərin ətəyində olan Qarabağ ermənilərinin Azərbaycan hökumətinə tabe olmamaları, burada ingilislərin tərəfgirliyi məsələsinə həsr edilmişdir. Sayca ermənilərdən çox olub, yerlərinin böyük qismi müsəlmanlara məxsus olan Naxçıvanın general Revi tərəfindən may ayının 14-də Ararat hökumətinə təsliminə, yeni yaranmış Azərbaycan hökumətinin yenə eyni ingilislərin köməyi ilə öz haqqlarını hələ də yeridə bilməməsinə münasibət bildirən Üzeyir bəy yazırdı: “Bizi yandıran ingilislərin tərəfgirliyi və ya ingilis generalının bacarığı və ingilis miralayının bişüurluğu degildir. Özümüzün rəftarıdır ki, onun adına bacarıqsızlıq deməkdən başqa özgə bir ad qoymaq olmaz” [2, 173].

XX əsrin əvvəllərində ermənilərin Azərbaycan xalqına qarşı amansız vəhşilikləri, onların Naxçıvan və Şərur, Zəngəzur, Şuşa, Cəbrayıl və Cavanşir uyezdlərindən ibarət olan Qarabağda kütləvi şəkildə törətdikləri kütləvi soyqırımlar Azərbaycan Məclisi Məbusanın da daima müzakirəyə çıxardığı məsələlərdən idi. Parlamentin 1919-cu il yanvarın 15-də M.Ə.Rəsulzadə tərəfindən növbədənkonar xarici bəyanatında deyilir: “Vətəndaşlar, Naxçıvan və Şərur uyezdlərində və İrəvan quberniyasının sair yerlərində müsəlmanlar, türklər başında yenə tazədən top qumbaraları partlıyor. Müsəlmanlar min dürlü əza və cəfalərə düçar oluyorlar. Hələ erməni-gürcü konfransında əskər tərxisi müzakirə edildikdə ermənilər demişlər ki, bizim daxili düşmənlərimiz var, asilərimiz var, onları tabe və tədib üçün əskər lazımdır: ona görə qoşunumuzu buraxa bilməyəcəyiz. Məgər bu düşmənlər yazıq, torpaqlarından əl çəkmək istəməyən zavallı naxçıvanlılar imiş, məgər bu düşmənlər istiqlaliyyət istəyən, heç kəsə qul olmaq istəməyib

müstəqil yaşamaq arzusunda olan müsəlmanlar imiş” [2, 287].

M.Ə.Rəsulzadənin hökuməti bu məsələdə ciddi tədbirlər görməyə, nəhaq tökülən qanların önünü almağa səsləyən çağırışına Ü. Hacıbəyli vaxtaşırı “Azərbaycan” qəzetində dərc etdirdiyi məqalələrində münasibət bildirirdi. Ədibin “Andranikin məsələsi” [1, 15 dekabr 1918-ci il, N65], “Fitnələr qarşısında” [1, 23 yanvar 1919-cu il, N95], “Qarabağ haqqında” [1, 30 yanvar 1919-cu il, N101] və s. məqalələri erməni quldur dəstəsinin başçısı Andranikin Qarabağı “müsəlmanlardan təmizləmək” məqsədilə onları qətlə yetirməsindən, Azərbaycan xalqının ermənilər tərəfindən top-tüfəng yağışına tutulması ilə birgə, həmçinin quru böhtan və iftiralara da məruz qalmasından söhbət açır.

“Andranikin məsələsi” [1, 15 dekabr 1918-ci il, N65] məqaləsində erməni siyasətinin mahiyyətini açan Ü.Hacıbəyli erməni hökumətindən “küsüb” “özbaşına” olan Andranikin öz camaatının “qəhrəmanı” kimi əlsiz-ayaqsız müsəlmanların üzərinə top və tüfəng ilə hücumlarından söhbət açır, Ararat hökumətinin bu məsuliyyətdən özlərini necə kənara çəkmələrini uzaqgörənliklə təqdim edir. Ədib maraqlı təqdimatlarla erməni siyasətinin-seperatizminin iç üzünü oxuculara çatdırır: “Sərhəd məsələsini Tiflis konfransında sülh və sazişlə həll etmək istəməyən erməni hökuməti həmin bu məsələni qılınc zoru ilə qurtarmağa qərar verib, general Andraniki də göndərmişdir ki, hüduumuzu keçib müsəlmanları tədhiş ilə pərakəndə qılmaqla arzu etdikləri yerləri təhti-təsəllüt və təsərrüfə keçirib, Ermənistan torpağına qatışdırsınlar”. Bu məqamda Ermənistan Cümhuiyyətinin müstəqil bir surətdə yaşamaq üçün özlərində qabiliyyət və istedad olduğuna inanmayan və bu təqdirdə qonşuların da müstəqil yaşamalarını istəməyən daşnakların Qafqazın ortasında andraniklər vasitəsilə qəsdən şuluqluq salıb, ölkəmizin təkrar qəyyumlar əlinə keçməsi üçün apardığı siyasi oyunun gizli tərəflərini jurnalist uzaqgörənliyi ilə açan icmalçı Üzeyir bəyi görürük .

“Fitnələr qarşısında” (1, 23 yanvar 1919-cu il, N95) məqaləsində isə Ü. Hacıbəyli hökumətin və müttəfiqlər ordusu komandanı general Tomsonun tədbirlərindən sonra Andranikin quldurluğunun sona çatdığını göstərsə də, ermənilərin növbəti taktikaya keçmələrini, hökumətimizin top və tüfəng ağzından çıxan güllələrdən sonra daşnakların “Vperyod” qəzetinin iftira və böhtanlarına məruz qalmasını qeyd edir: “...top və tüfəng güllələrini dəf etmək bunların iftira və böhtanlarını rədd etmək işindən çox asandır. Çünki ermənilər cəngavərlikdən artıq böhtan və iftira qurmaq ustalığı ilə məşhurdurlar”. Üzeyir bəy bir vətənpərvər ziyalı kimi xalqını “danos”lar hücumuna və “niş”inə qarşı hazır olmağa çağırır, gənc hökumətimizi “əqrəb”lərdən qorumağı hər kəsin borcu hesab edir.

Ədibin “Qarabağ haqqında” [1, 30 yanvar 1919-cu il, N101] məqaləsində də “Naşe vremya” erməni qəzetinin Qarabağda quldur dəstələrinin təcavüzünün qarşısını almaq məqsədilə yaradılacaq general-qubernatorluq təşkilinə qarşı fitnəkarlıq və provakasiyalara analitik şərh, jurnalist yanaşması və milli təəssübkeşliyi maraqlı doğurur: “...hökumətimiz Qarabağda general-qubernatorluq təşkil etmək istərkən, erməni hökuməti ilə müharibəyə girmək ehtimalını

heç xəyalına böylə gətirməmişdir, çünki Qarabağ bizim, biz-bizim. Öz yerimizdə, öz torpağımızda nə sayaq “adminstrativ” şəkillər yapacağımız bizim öz işimizdir. Erməni hökumətinin və ya erməni milli komitəsinin bu cürə işlərimizə qatışmağa heç bir həqləri olmadığını özləri bilmirlərsə, o halda siyasiyatın ibtidai qaydalarından bixəbər və cahildirlər, özgələrindən öyrənsinlər”.

Biz tarixə nəzər salsaq görürük ki, ermənilərin əsassız böhtan, qərəz və iftiralarla dolu təbliğat məşinini Azərbaycan xalqı, eləcə də Qərb dövlətləri daima müşahidə etmişlər. 1919-1920-ci illərdə Qafqazda, o cümlədən Azərbaycanda münaqişə zonalarında olmuş ingilis hərbi jurnalisti Skotland-Liddellin “Erməni-tatar sazişi. Qarabağda sülhün bərqərar olması” sərlövhəli yazısı Üzeyir Hacıbəylinin gündəmə gətirdiyi problemə-erməni təbliğat məşinina Qərb siyasətçisinin verdiyi qiymət baxımından maraqlıdır: “Erməni mətbuatı qırğınlar, qəddarlıqlar barədə uydurmalarla və tatarlara qarşı təbliğatlarla doludur. Bu mətbuatda provakasiya çoxdu və heç şübhəsiz, indiki dövrdə Qafqazda və Ermənistanda baş verən milli münaqişələrin çoxuna görə məhz erməni mətbuatı cavabdehdir” [7, 87].

Yeni qurulmuş Azərbaycan dövlətini parçalamağa, torpaqlarını ələ keçirməyə, əhalisini qırmağa can atan qəddar, quldur, hiyləgər, məkrli, təcavüzkar erməni millətinin xarakterik xüsusiyyətləri Ü. Hacıbəylinin publisistik məqalələrində tam xarakterizə olunmuş, Cənubi Qafqazda daim münaqişə ocağı yaratmaqda Qərb imperialist dövlətlərin onlardan bir alət kimi daim istifadə etdikləri tutarlı faktlarla sübut edilmişdir.

Ü. Hacıbəylinin dövlətinə, vətəninə, millətinə, bayrağına sonsuz sevgisinin təcəssümü olan “Bayrağımız sarsılmaz” [1, 8 may 1919, N175] məqaləsi zülm və əsarətin yoğun zəncirlərini qırmaq-qırmaq etməyə qadir olmuş bir millətin, gənc Azərbaycan dövlətinin haqq və azadlıq rəmzini özündə daşıyan ÜÇRƏNGLİ bayrağımıza həsr olunmuşdur. Ədib sağ və sol düşmənlərimizin xain gözlərini qamaşdıran müqəddəs bayrağımızın üç rəngini göylərə qaldıran ağacın iti bir ox olub alçaq düşmənlərimizin qara qəlblərini deşməsilə namərd belini sındıraraq alçaq başları əydirmək üzrə olduğunu mübariz bir ruhla qeyd edir: “O ağac sınımaz, o nur sönməz, o əl dönməz!! Çünki bayrağımız həqiqi bayrağıdır. O bir millətin hüquqi-bəşəriyyəsinin harisidir. Bir millət ki, onun da insan kimi yaşamağa həqqi vardır! Bir millət ki, daha əsir olmaq istəmir!” [3, 163].

Ü. Hacıbəyli və onun əqidə və məslək yoldaşlarının vaxtilə yüksəltdikləri üçrəngli bayraq 70 ildən sonra yenidən xalqın müstəqillik, suverenlik, milli azadlıq uğrunda mübarizəsində Azadlıq meydanında (Lenin meydanı-A. Ə.) dalğalanaraq xalqı yenidən öz müstəqilliyini əldə etməsi yolunda sıx birləşdirdi.

Bu dahi şəxsiyyətin keçdiyi şərəfli həyat yolu, milli tarixi və mənəvi dəyərlərimiz sırasında biz və bizdən sonrakı nəsillər üçün qoyduğu mənəvi irs-sərvət bir daha təsdiq edir ki, “Bu cür adamlar nəinki sağlığında, bəlkə öləndən sonra da camaata mənəfət verirlər!...” [6, 14 aprel 1910, N82].

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan" qəzeti (1918-1920)
2. "Azərbaycan" qəzetində Parlament hesabatları və şərhlər (noyabr 1918-aprel 1920). 3 cildə, I cild. Bakı: Qanun, 2015.
3. "Azərbaycan" qəzetində Parlament hesabatları və şərhlər (noyabr 1918-aprel 1920). 3 cildə, II cild. Bakı: Qanun, 2016.
4. "Azərbaycan" qəzetində Parlament hesabatları və şərhlər (noyabr 1918-aprel 1920). 3 cildə, III cild. Bakı: Qanun, 2017.
5. Aslan K. Bayrağımız sarsılmaz. Bakı: Avrasiya Press, 2011.
6. "Həqiqət" qəzeti, 14 aprel 1910.
7. Hüseynov Ş. Mətbu irsimizdən səhifələr. Bakı: Çənlibel NPM, 2007.

УЗЕИР ГАДЖИБЕЙЛИ В ГАЗЕТЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"

A.AZIMOVA

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается редакционная и журналистская деятельность Узеир Гаджибейли в газете «Азербайджан» (1918-1920), которая сыграла важную роль в формировании политического сознания Азербайджана и укреплении идеи независимости. Исследуются авторские колонки и публицистические статьи, которые резонируют с сегодняшним днем и отражают все успехи и трудности периода АХС.

Отмечается, что в своих трудах У. Гаджибейли пропагандировал демократические идеи, внес свой вклад в укрепление независимости Азербайджана как первого демократического государства на Ближнем Востоке, сыграл важную роль в распространении идей независимости, что и предопределило основное направление газеты «Азербайджан».

Ключевые слова: Азербайджан, АХС, парламент, демократия, Карабах, армяне

UZEYİR HAJİBEYLİ İN THE "AZERBAIJAN" NEWSPAPER

A.AZIMOVA

SUMMARY

In the article, Uzeyir Hajibeyli's editorial and journalistic activities in the "Azerbaijan" newspaper (1918-1920), which played a major role in the formation of Azerbaijan's political consciousness and the strengthening of the idea of independence, are considered. The author's feuilletons and journalistic articles that resonate today and reflect all the successes and difficulties of the AXC period are involved in the analysis.

It is noted that in his writings he promoted democratic ideas, tried to strengthen Azerbaijan as an independent state, played a major role in determining the direction of the newspaper's ideas by spreading the ideas of freedom.

Keywords: Azerbaijan, Azerbaijan Democratic Republic, parliament, democracy, Karabakh, armenian